COMARCA O ÀREA METROPOLITANA

RICARD PÉREZ CASADO

Vaja per endavant el meu agraïment als organitzadors d'aquesta vetllada, d'aquesta conferència. De manera singular la meua gratitud s'adreça a l'Institut d'Estudis Comarcals del Baix Vinalopó. A poc a poc, i més tard del que hauria estat desitjable, les gents s'organitzen al nostre país. Jo mateix –si se'm permet, ara i més endavant, la personalització– sóc membre d'un altre institut d'ambició semblant a aquest, el del Camp del Túria. I dic que hem trigat massa temps a organitzar la recerca, i el debat, sobre el territori al seu nivell, als pobles, a les ciutats, a les comarques; ja en tornaré sobre això, que no és producte, només, de l'ànim estudiós...

Gratitud, també, a tots vostès, que han deixat casa, feina, ocupacions o lleure, per vindre a escoltar unes modestes reflexions sobre la comarca i l'àrea metropolitana; reflexions que no poden tindre, en cap cas, més valor que el d'un interès cert i continuat pel fet comarcal, i una experiència, amb major o menor fortuna, sobre l'única àrea metropolitana constituïda formalment i jurídica, al nostre país. Bagatge magre, per tant, només valuós en la mida de la insistència en el temps, al llarg del temps que s'escola entre 1965 i ara, des de l'elaboració d'un primer intent, sistemàtic, de divisió comarcal, inclòs a l'*Estructura econòmica del País Valencià.*

LES ARRELS DEL COMARCALISME

De comarques, d'allò que se'n coneix per comarques, arrelades en la consciència expressa i explicitable per part dels habitants que s'hi identifiquen, al País Valencià, n'hi hauria molt poques, i potser ara encara menys i tot. La comarcalització que s'intenta a les primeries dels

seixanta arrenca d'una voluntat política, que, en resum, se'n diu fer país, i que té com a ingredients fonamentals:

a) La demarcació territorial de la llengua.

b) La ruptura, més o menys prudent, de l'estructura provincial.

c) En grau menor, l'homogeneïtat dels indicadors sòcio-econòmics i el medi físic.

Vint-i-cinc anys després entenc que se'n pot fer la crítica, tot avançant la fecunditat estudiosa, i la virtut cívica que tingué una iniciativa a la qual, per fortuna, en seguiren d'altres.

Així, els límits de la llengua s'han tornat imprecisos en virtut de la mobilitat de la població, i a hores d'ara el procés urbà de castellanització s'ha vist accelerat a l'interior de les anomenades comarques valencianoparlants: casos paradigmàtics de València, Alacant o Elx..., deixant l'indicador lingüístic com a paràmetre delimitador més aviat malmès.

La consolidació provincial, malgrat més d'una renúncia, continua vigent, quan no reforçada a partir de la paràfrasi que amaga una realitat tan vigent. Així, dir "delegació territorial", en lloc de provincial, no significa més que mantenir uns límits, més que seculars, per altra part.

Finalment, allà on els canvis han estat més notables és en el que fa referència a l'homogeneïtzació sòcio-econòmica. La densificació de la xàrcia d'infrastructures de comunicació, la mobilitat de les gents –per a propòsits econòmics, però també d'oci–, i l'agrupació de les funcions econòmiques en certs espais junt a l'abandó d'altres, recondueix, triat i garbellat, a un nom, o noms, espai, en què s'organitza el territori.

Per davant de la proposta comarcal hi havia també, finalment, el desig d'organitzar políticament un país que s'estava fent, como ja vaig veure clar. I bé, la concreció político-administrativa d'aquest país que "anàvem fent" se'n digué Estatut d'Autonomia; i al país, Comunitat Valenciana. No entraré, com és lògic i per atendre al tema que ens ha convocat, a valorar les circumstàncies, i encara menys els continguts, del procés autonòmic valencià.

Vull referir-me, això sí, a l'ús que se n'ha fet, fins ara, de l'instrument-estatutari, per al tema d'aquesta nit: la comarca i l'àrea metropolitana. Cap projecte de comarcalització político-administrativa no ha progressat i arribat a concretar-se. Només a l'escala interna d'alguns partits polítics, sindicats i coalicions, d'esquerra, pren com a base la comarca, i no sempre per raons comarcalistes; sovint per repartir millor poder i influència, o acontentar dirigents díscols.

Només el govern metropolità de l'Horta –nom que ja és tot un

manifest dels dubtes del legislador– desenvoluparà, d'una manera incompleta, una nova estructura polítco-administrativa diferent de les existents –província, comunitat autònoma– a l'empara de l'Estatut d'Autonomia i de la Constitució del 1978.

Potser, també, i en un nivell estrictament administratiu, s'han escomès estructures comarcals: la salut, certs serveis agrícoles, etc., si bé sempre per raons funcionals, i sovint sense gaire respecte per les divisions comarcals que, a hores d'ara, ja podem anomenar "històriques".

En tot cas, mentre aquestes, diguem-ne, divisions històriques, i el present, s'ha accelerat el ritme d'urbanització del país, i s'han multiplicat els factors de mobilitat de les gents que hi viuen, i han disminuït, alhora, els elements de cohesió que semblaren estables en el moment de comarcalisme dels anys seixanta.

En fóra aquesta una primera, i provocadora, conclusió, la comarca pertany al passat, almenys en la conceptualització dels anys seixanta. I una de segona, provisional com totes les conclusions: en tant que instrument d'anàlisi del passat constitueix una eina de força interès.

UN PARÈNTESI TERMINOLÒGIC

Sense entrar en el discurs de si el nom fa la cosa o a l'inrevés, em sembla oportú d'introduir, ara, un parèntesi terminològic, que ajude, en cas de reexida, a precisar el que hem dit aquesta nit.

Què s'entén per comarca? I per àrea metropolitana? I de les combinacions possibles, a l'estil de la que féu el legislador amb el govern metropolità de l'Horta? Avançaré algunes possibles definicions, que ens serveixen per a entendre's.

Així *comarca*. Unitat del territori, amb un espai físic més o menys homogeni; amb població que s'hi identifica com a pertanyent a aquest espai; amb una estructura econòmica, i de relacions sòcio-econòmiques; amb un centre o capitalitat, amb funcions terciàries i de serveis.

O *àrea metropolitana*. Unitat del territori definida per l'aglomeració de població urbana; d'un volum considerable sobre espais administratius que poden ser diferents (p. ex. municipis); amb una elevada concentració d'activitat econòmica; forta dotació de serveis i terciarització; mobilitat elevada de tots els factors, i de la població. La pertinència és un fet, no una identificació; el territori, una dada.

Els límits de les definicions són imperfectes, com sol ocórrer en tots els termes que tinguen per objecte aquest segment de la investigació sòcio-econòmica.

Per què, una aglomeració, densa i enorme, del Tercer Món no és una ciutat, no és una àrea metropolitana? Atenent el volum demogràfic n'hi ha moltes. Atenent les funcions, no tantes. Així, les migracions quotidianes –treball, oci, serveis. L'espai urbà es definia per la funció.

Són moltes les preguntes, com ocorre sempre que hom interroga el significat de les paraules. I així tanquem el parèntesi, no sé si amb algun aclariment.

UNA QÜESTIÓ POLITICA / UNA QÜESTIÓ ECONÒMICA

Totes dues íntimament enllaçades, com era d'esperar. I totes dues, també incidint sobre el territori i la seua ordenació, és a dir, el seu ús, que de planificacions ja no se'n creuen ni a casa els més despistats.

Poseu-hi l'ordre com preferiu: del sòcio-econòmic al polític, o a l'inrevés. I per dessota de tots dos, més d'una, ara vella, aspiració a allò que ja anomenàrem *fer país*.

Els darrers trenta anys han consolidat una xàrcia urbana considerable a tot el país. En especial a la costa i, al llarg d'aquesta, entorn dels nuclis pre-existents. De manera indiscutible a València, en grau menor a Alacant, i al darrera Castelló. La resta de capçaleres "històriques", per així dir-ho, han mantingut un cert nivell de centralitat comarcal, i alguns han entrat ja siga en declivi, ja siga en un marc de satel·lització o de suburbialització. Cap dels qualificatius, per si hi ha desconfiats, no té un contingut pejoratiu pel que fa a la satel·lització o suburbialització.

No és cap fenomen desconegut, ni menys encara desdenyable o rebutjable. És un fet que consolida un procés d'urbanització creixent del territori, i no sols en termes d'aglomeració, sinó, allò que potser és més important, en termes de funcions i d'especialitzacions. S'incardina, a més a més, en una àrea d'especial singularitat i futur, que ja ve anomenant-se la *regió nord-occidental de la Mediterrània*, que de Gènova a Alacant va configurant-se com un espai de gran expectativa econòmica. Crec que hi tornàrem.

Hi ha encara més. La urbanització ha estat un fenomen positiu, de cara a certes proposicions d'articulació del país, i del seu procés d'autonomia política. No em repetiré: una altra són els contiguts, els objectius assolits, segons quina siga l'òptica de l'observador. He arribat a dir, i no me'n penedeixo, que el país serà urbà, o no serà, estrofant una dita eclesiàstica. I per a ser-ho, d'urbà, cal partir d'una ambició "consolidatòria" de la xàrcia urbana, de ciutats, i dins d'aquesta, d'aquestes aglomeracions que tenen més oportunitats de sobreviure en competència: València, Alacant, Elx.

Sí, que ningú no s'estranye. La competència no és a l'interior d'un sistema de ciutats, el valencià que s'ha anat articulant, no sempre, o quasi mai, per raons de voluntat política o social. La competència s'estableix en un nivell superior, territorialment, que, ara hi torne, és la gran regió de la Mediterrània nord-occidental. Les discussions internes, i els recels, només poden afavorir a d'altres, en un context creixent de dilució de fronteres, i d'aparició de nous horitzons econòmics, polítics i socials.

Potser allò que més sorprèn, de fora estant, és la virulència de les disputes casolanes –de ciutat a ciutat, d'aglomeració a aglomeració– i la manca, l'absència, d'un discurs coherent que done una resposta eficient, i ràpida, al repte més immediat de les grans regions urbanes europees. Com també sorprèn, malgrat els abrandats discursos de localisme poc conseqüent, que els poders públics no es decanten de manera decidida pel reforçament dels nuclis bàsics, que poden tindre oportunitats reals de competir amb les altres metròpolis de la gran regió a què vinc referint-me. El vendaval de crítiques, per suposades inclinacions, més o menys "centralistes" (de València, és clar), escampa amb la realitat del repartiment de la despesa pública, que, amb excepcions ben reduïdes, arriba a tot el territori, sense definir-ne les prioritats, en funció del fet que tots els recursos són escassos.

Tampoc no resulta convincent, des d'una perspectiva lògica, que els reclamants d'un liberalisme a ultrança, a parer meu passat de moda, reduesquen l'acció pública a la subvenció, tot entrant en una contradicció que no em pertoca d'explicar a mi. La concertació entre el públic i el privat té els seus canals, començant per establir les prioritats, i compartint l'esforç en termes de recursos de les dues parts. A hores d'ara resulta tan còmic imposar la planificació rígida, o qualsevol altra, com demanar-la.

A LA MANERA D'UNA CONCLUSIÓ PROVISIONAL

Hem anat veient com l'esforç voluntarista del comarcalisme dels anys seixanta no ha conduït a aconseguir els objectius polítics i sòcio-econòmics subjacents, i, per contra, és comprobable el seu èxit com a instrument d'anàlisi d'un passat fins i tot ben recent. La desitjada articulació del país no ha vingut per aquest costat i, malgrat un cúmul d'ambigüitats, amb excepcions, tampoc la comarca s'ha articulat com a nivell intermedi –entre el municipi i l'autonomia– per a la representació política i la gestió administrativa.

L'impuls de la urbanització, malgrat els desequilibris humans, econòmics i territorials, ha consolidat una xàrcia urbana densa i capaç

d'organitzar l'espai per la competència al si dels nous espais europeus. L'opció, ara com ara, es presenta d'alguna manera com a inevitable. Són les ciutats les que van decidir i organitzar l'espai que encara diguem país. Un país on l'espai rural, àdhuc el natural, són elements urbans, que tenen significació en la mida que existeix l'urbà: l'ecologisme, i és un exemple gens estrafolari, és molt poc rural...

L'existència, en fi, d'una xàrcia urbana, d'un sistema de ciutats, suposa l'existència de les diferències, dels ritmes, de les funcions, de les especialitzacions, fins i tot del que anomenaríem "masses crítiques" de població, activitats i recursos, que fan possible establir sense molestar ningú, com no siguen patriotes de campanar, el rang a l'interior del sistema. I de relacionar aquest amb el marc de competència real i efectiva, que són altres sistemes urbans ben pròspers i actius.

D'alguna manera fer país, hui, és fer ciutat. La coordinació entre les administracions públiques i les iniciatives privades haurà de partir, en assenyalar prioritats i assignar recursos, d'aquesta proposició, en aparença tan senzilla.

Elx, 3 de desembre de 1991.